

УДК 338.4

Лариса Леонідівна Литвиненко
к.е.н., доцент кафедри МЗЕДП ІЕМ НАУ
Аліна Олександрівна Собкова
студентка магістратури МЗЕДП НАУ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті проаналізовані основні фактори зростання, структура і тенденції розвитку європейського та світового фармацевтичних ринків. Досліджено особливості діяльності українських виробників фармацевтичної продукції, а також інших учасників фармацевтичного ринку України. Обґрунтовані основні причини імпортозалежності вітчизняних виробників фармацевтичної продукції та визначені основні шляхи розвитку фармацевтичного сектору України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, фармацевтична продукція, вітчизняне підприємство, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань політики, що проводиться державою, є охорона здоров'я його громадян шляхом забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я, спрямованого на зростання рівня і якості життя населення, збереження його працездатності. Однією з центральних складових системи охорони здоров'я є фармацевтична галузь країни, у зв'язку з чим різні аспекти її функціонування і розвитку є предметом досліджень вчених усіх країн світу.

Незважаючи на кризу і загальний економічний спад в країні, фармацевтична галузь в Україні зростає швидше, ніж інші сфери економіки. Більше того, український фармацевтичний ринок на сьогоднішній день є одним з найбільш динамічних у світі – починаючи з 2007 року, його обсяг демонструє стрімкі темпи приросту.

У зв'язку з цим, необхідно систематично проводити аналіз фармацевтичного ринку України для виявлення темпів його розвитку, проблем і перешкод, а також, перспектив удосконалення системи функціонування фармацевтичного ринку України і його взаємодії із фармацевтичними ринками інших країн, зокрема країн-членів Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематичний аналіз стану фармацевтичного ринку як України, так і зовнішніх ринків, є дуже важливим. Тому багато науковців, експертів фармацевтичних компаній та фахівців міжнародних організацій займалися даним питанням.

Комплексні дослідження фармацевтичних ринків різних країн світу здійснювали Євразійський банк розвитку, IMS Health Consulting і Business Monitor International, які щороку публікують опис фактичного стану ринку фармацевтики, динаміку та прогнози його розвитку. Проаналізували та систематизували дані провідних світових та українських інформаційних ресурсів, а також описали фармацевтичний ринок України фахівці аудиторської та консультативної компанії Baker Tilly.

Дослідженням розвитку українського фармацевтичного ринку займалися такі вітчизняні науковці, як Ю. Гілета, К. Горбунова, Д. Карамішева, Г. Костюк, А.

Коваленко, Н. Крилова, З. Мнушко, Н.М. Дихтярьова та багато інших [1;3-5]. Інноваційне управління фармацевтичним ринком, зокрема, розглядали у своїх роботах А. Гончаров, С. Гончарові, О. Посилкіна [2]. Проте, актуальною залишається проблема розвитку фармацевтичного ринку України в рамках поглиблення процесів євроінтеграції.

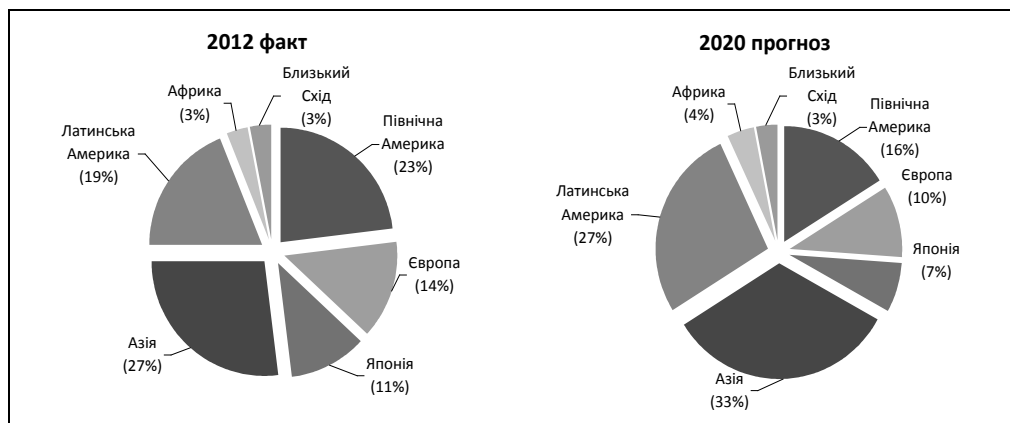
Мета статті – дослідження основних тенденцій розвитку світового фармацевтичного ринку, оцінка сучасного стану фармацевтичного ринку України в рамках поглиблення євроінтеграційних процесів та визначення подальших перспектив його розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасний ринок фармацевтичної продукції є складним, багатofункціональним та багаторівневим із високими темпами зростання виробництва і продажів. Причинами такого зростання є особливості лікарських засобів, які задовольняють специфічні потреби споживачів, і, попит на які збільшується незалежно від економічних, політичних та інших видів чинників.

Фармацевтичний сектор на сьогодні є одним із передових за капітаоемністю, наукоємністю, стабільними темпами зростання, соціальною значимістю для світової економіки.

За оцінками міжнародної аналітичної компанії IMS Health Consulting у 2012 році світовий обсяг фармацевтичного ринку склав приблизно 940 млрд. дол. США, а до 2016 році прогнозується збільшення його обсягу до 1,2 трлн. дол. США. У 2014 році на світовому ринку домінували компанії США з обсягами доходів, що склали 397,8 млрд. Аналіз тенденцій даної галузі також було здійснено іншою світовою аналітичною компанією – Business Monitor International, якою проведено комплексне дослідження і складено прогноз структури світового фармацевтичного ринку до 2020 року за регіональною ознакою (рис. 1). Відповідно до наведених даних лідируючі позиції залишаються за трьома центрами – Північна Америка, Південна Америка та Азія, проте у відсотковому відношенні частка ринку Північної Америки у 2020 році зменшиться, так само як частки ринків Європи та Японії. Інші центри розвитку – Азія, Латинська Америка та Африка – збільшать свої частки фармацевтичного ринку [7]. Причинами збільшення часток ринків одних центрів і зменшення інших є вплив соціально-економічних, демографічних та екологічних чинників на фармацевтичний ринок.

Найбільш потужними учасниками світового фармацевтичного ринку за показниками обсягів продажів «Pfizer», «Novartis», «MSD», «Sanofi», та «GlaxoSmithKline», сумарний чистий прибуток яких склав 62,1 млрд. дол. США. Проте, впродовж 2011-2015 рр. навіть у найбільших компаній спостерігалися внутрішні проблеми, що змушувало їх йти шляхом реструктуризації для підвищення ефективності діяльності.

Рис.1. Структура світового фармацевтичного ринку за регіонами

* Джерело: IMS Market Prognosis, Business Monitor International [8]

Сучасними тенденціями та напрямками розвитку світового фармацевтичного ринку, які склались впродовж останніх років, є:

- поглиблення фармацевтичної глобалізації, результатом якої, зокрема, є збільшення прозорості та розвиток міжнародного співробітництва, удосконалення стандартів якості виробництва медичних препаратів;

- гармонізація законодавчої бази та активізація реформ у системі охорони здоров'я, передусім, у країнах, що розвиваються, та країнах з трансформаційним типом економіки;

- збільшення масштабів проведення НДДКР та обсягів виробництва медичних препаратів у Китаї та Індії, а також інших країнах, в яких можливо зменшити витрати;

- вихід фармацевтичних компаній на ринки з кращими перспективами розвитку і можливостями зростання;

- збільшення цінового тиску та інтенсифікація цінової конкуренції у фармацевтичному секторі внаслідок збільшення обсягів імпорту медпрепаратів з ринків з низьким рівнем витрат, що призводить до уповільнення росту компаній, що спеціалізуються на брендних дженериках;

- поширення практики диверсифікації діяльності найбільшими фармацевтичними компаніями;

- загострення проблем, пов'язаних із збільшенням кількості підроблених та неякісних ліків на ринку;

- поширення тенденцій концентрації через злиття і поглинання на світовому фармацевтичному ринку, що призводить до виходу з нього малих та середніх компаній, що виробляють дженерики, збільшення ризиків монополізації ринку чи створення на ньому олігополії домінуючих гравців, а також посилення впливу потужних транснаціональних корпорацій на формування політики охорони здоров'я.

В Україні виробництво фармацевтичної продукції на сьогодні здійснюють близько 117 вітчизняних підприємств, зокрема: ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця», ПАТ «Фармак», ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», корпорація «Артеріум», Група компаній «Лекхім» та інші. Приблизно 50% медичних препаратів фармацевтичного ринку припадає саме на вітчизняні підприємства, що є позитивним

показником. Проте, стан українського ринку фармацевтики характеризується, по-перше, досить значною часткою імпорتنих медичних препаратів, по-друге, переважанням серед продукції застарілих, клінічно неефективних лікарських засобів. Тобто, фармацевтичний ринок України залишається імпортозалежним. Медичні препарати, в основному, імпортуються з Німеччини, Індії, Франції, Італії, Угорщини, Словенії, Польщі та інших країн. Крім того, здійснюється імпорт не тільки готових медпрепаратів – більше 50% сировинної бази для виготовлення вітчизняних лікарських засобів також є залежними від імпорتنих поставок [1;5]. Це впливає на собівартість та ціноутворення на лікарські засоби через вплив курсу валюти, митних платежів.

Всіх учасників фармацевтичного ринку України можна поділити на такі основні групи: вітчизняні виробники, які перейшли до європейських стандартів GMP; східноєвропейські виробники («KRKA», «Gedeon Richter», «Berlin-Chemie»), які довгий час працюють на ринку України; нові генеричні компанії («Actavis», «Zentiva», «Teva», «Ratiopharm», «Sandoz»), які відрізняються гнучким ціноутворенням і оперативним формуванням товарного асортименту; інноваційні виробники («Novartis», «Sanofi-Aventis», «Pfizer», «AstraZeneca»), що розвивають нові підходи до лікування, мають широку доказову базу, але й вищі ціни та нішеві компанії («Mili Healthcare», «Heel», «Bittner»), що мають успішні позиції тільки на окремих ринках [5]. Саме ці компанії і формують структуру фармацевтичного ринку України.

Неодноразово Україна робила акцент на євроінтеграції для збільшення розвитку ринків різних видів діяльності, у тому числі, фармацевтичної. На даний час ще залишаються проблеми, пов'язані з невідповідністю економічного стану ринку України відносно країн Європейського Союзу. Для успішного розвитку вітчизняного фармацевтичного сектору в умовах євроінтеграції, в першу чергу, необхідне обов'язкове забезпечення максимально можливої відповідності національного законодавства стандартам ЄС. Так, у 2013 році на круглому столі «Регуляторна політика у фармацевтичній галузі» були відсічені успіхи у цьому напрямку: законодавче регулювання у сфері контролю якості лікарських засобів в цілому відповідає вимогам ЄС. Також в Україні відносно жорсткою є система контролю якості ліків і досить розвинений механізм боротьби з фальсифікованими, неякісними і незареєстрованими лікарськими засобами. Основною проблемою фармацевтичного ринку України є проблема самолікування, внаслідок якої хворі скаржаться на неефективність як вітчизняних, так і імпорتنих лікарських засобів [3]. Проте, варто відмітити високий рівень довіри населення України до медичних препаратів вітчизняних виробників відомих брендів, а також іноземних високоякісних препаратів, не зважаючи в деяких випадках на досить високий рівень цін.

На даний час Україна знаходиться на шляху євроінтеграції, тому доцільно досліджувати досвід країн ЄС у питаннях розвитку фармацевтичної галузі. Зокрема, Г.В. Костюк і А. В. Коваленко провели порівняльний аналіз фармацевтичної промисловості України, Німеччини (представника ЄС з розвинутою економікою) та Польщі (країни, яка нещодавно пройшла шлях інтеграції до ЄС) [4]. Результати показали, що Німеччина на даний час має розвинену фармацевтичну промисловість, а Польща успішно впроваджує комплексні заходи, необхідні для забезпечення розвитку фармацевтики при здійсненні діяльності у складі ЄС.

Для фармацевтичного сектору Європейського Союзу характерно: 1) розвиток власної фармацевтичної галузі; 2) зрілий фармацевтичний ринок зі стійкими темпами росту в середньому 3-5% щороку; 3) інноваційність, якої бракує для розвитку даного

виду діяльності підприємствам інших країн, включаючи і Україну (країни ЄС займають друге місце в світі за розробками лікарських засобів – 18% після США – 62%) [6].

Факторами успіху фармацевтичних компаній ЄС були:

- застосування європейськими виробниками медичних препаратів сучасних бізнес-моделей розвитку з використанням переваг інтернаціоналізації виробництва та капіталу при відкритті нових виробництв на території країн з позитивною динамікою попиту на фармпродукцію, аутсорсингу НДДКР, міжнародного обміну технологіями, державного та приватного партнерства;

- поглиблення внутрішньорегіонального і транскордонного партнерства (всередині ЄС-28 та при взаємодії з фармвиробниками США та інших країн світу), зокрема в рамках коопераційних союзів, стратегічних альянсів, а також повної інтеграції – процесів злиття і поглинання;

- диверсифікація портфелю продукції фармацевтичних компаній (оригінальні медпрепарати і дженерики), з перенесенням акцентів на виробництво дженериків, що пов'язано з поширеною зараз тенденцією закінчення дії більшості патентів.

За показниками останніх років обсяги вітчизняного виробництва медичних препаратів в Україні становили приблизно 270 млн. дол. США, у той час як показник національного виробництва у Польщі в 7 разів більший, а у Німеччині – у 71 раз, що пояснюється також і кількістю фармацевтичних виробників на ринку. Якщо в Україні не відмічена тенденція інвестування фармацевтичних виробників у здійснення НДДКР, то польськими виробниками витрачається щороку в середньому більше 78 млн. дол. США на інновації, німецькими виробниками медпрепаратів – більше 3 млрд. дол. США. В умовах зростання конкурентної боротьби на ринку України між вітчизняними і закордонними виробниками фармацевтичної продукції інвестиції в інновації можуть відіграти ключову роль у формуванні конкурентних переваг.

Перспективи розвитку фармацевтичного ринку України в умовах поглиблення процесів євроінтеграції пов'язані з реалізацією ряду заходів:

- поглиблення міжнародної кооперації вітчизняних виробників фармацевтичної продукції із зарубіжними, зокрема з країн ЄС для обміну досвідом, технологіями та залучення інвестицій у розвиток;

- реалізація стратегій розвитку, які дозволять підвищити рівень конкурентоспроможності українських фармкомпаній в рамках інтенсифікації євроінтеграційних процесів;

- забезпечення інвестування вітчизняних виробників медпрепаратів у проведення НДДКР, що може призвести до кращої результативності діяльності, зменшення часу впровадження продукції фармацевтичної промисловості від етапу клінічних досліджень до створення кінцевого продукту;

- оптимізація логістичних ланцюгів постачання, виробництва та збуту фармацевтичної продукції;

- удосконалення системи ціноутворення відповідної внутрішнім і зовнішнім факторам функціонування фармацевтичних компаній;

- удосконалення маркетингової діяльності українських фармкомпаній, спрямованої на зменшення ризиків;

- прискорення процесу реалізації реформ у системі охорони здоров'я та впровадження європейських стандартів у фармацевтичній галузі.

Висновки. Фармацевтичний ринок як Європейського Союзу, так і України динамічно розвивається. Структура українського ринку значно відрізняється від ринків

розвинутих країн ЄС наявністю брендового створення лікарських препаратів, що впливає на ціну, сплачену кінцевим споживачем. Проте, українські підприємства мають великий потенціал для підвищення рівня фармацевтичної діяльності вітчизняних підприємств і, як результат, підвищення конкурентоспроможності при виході на європейський ринок.

Головним завданням учасників фармацевтичного бізнесу на сьогодні є пошук та впровадження ефективних методів управління компаніями, а також стратегій для підвищення незалежної діяльності українського фармацевтичного ринку. Першочергового вирішення потребують такі проблеми, як впровадження новітніх технологій виробництва, приваблення інвестицій, покращення дослідницьких та експериментальних робіт для виготовлення медичних препаратів, удосконалення системи ціноутворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гілета Ю.І. Перерозподіл ринкової влади на фармацевтичному ринку / Ю.І. Гілета // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 1. – С. 51-57.
2. Гончарова С.Ю. Стратегічне управління інноваціями фармацевтичних підприємств / С.Ю. Гончарова, А.Б. Гончаров // Бізнес Інформ. – 2014. – № 1. – С. 56-60.
3. Горбунова К. Фармацевтичний сектор України: проблеми регуляції [Електронний ресурс] / К. Горбунова // Газета «Аптека». – 2015. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/251633>
4. Костюк Г.В. Конкурентоспроможність фармацевтичної промисловості України [Електронний ресурс] / Г.В. Костюк, А.В. Коваленко // Ефективна економіка. – 2013. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2547>
5. Мнушко З.М. Фармацевтичний ринок [Електронний ресурс] / З.М. Мнушко, Н.М. Крилова. – Режим доступу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/328/farmaceutichnij-rinok>
6. Исса И.А. Фармацевтический сектор Европейского Союза: анализ и перспективы сотрудничества с Республикой Беларусь [Електронний ресурс] / И.А. Исса. – Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/104186/1/issa_2014_EU_and_%20Republic_of_Belarus.pdf
7. The Pharmaceutical Industry in Figures [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.efpia.eu/uploads/Figures_2014_Final.pdf
8. Van Arnum P. IMS Projects Stronger Growth in the Global Pharmaceutical Market [Electronic resource] / P. Van Arnum. – Mode of access: <http://connect.dcat.org/blogs/patricia-van-arnum/2014/11/24/ims-projects-stronger-growth-in-global-pharmaceutical-market#.VTv1FtLtmko>

Литвиненко Л.Л., Собкова А.О.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ УГЛУБЛЕНИЯ ПРОЦЕССОВ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье проанализированы основные факторы роста, структура и тенденции развития европейского и мирового фармацевтических рынков. Исследованы особенности деятельности украинских производителей фармацевтической продукции, а также других участников фармацевтического рынка Украины. Обоснованы основные причины импортозависимости отечественных производителей фармацевтической продукции и определены основные пути развития фармацевтического сектора Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, фармацевтическая продукция, отечественное предприятие, евроинтеграция.

Lytvynenko L. L., A. A. Sobkova

**PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL
MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DEEPENING OF
THE EU INTEGRATION PROCESS**

In the article key factors of growth, structure, trends and directions of the European and global pharmaceutical markets development were analyzed. The most powerful participants of the world pharmaceutical market by sales were determined and the specification of their activity was analyzed. The peculiarities of the EU pharmaceutical sector and the success factors of European pharmaceutical companies were characterized. Also the features of activities of the main Ukrainian producers of pharmaceutical products and other participants of the pharmaceutical market of Ukraine were studied. The basic reasons of import dependence of domestic pharmaceutical companies were grounded as well as the main importing countries in the Ukrainian pharmaceutical market are shown. The main problems of the pharmaceutical market of Ukraine are identified and substantiated so as the main ways of the development of pharmaceutical sector in Ukraine in terms of European integration were proposed. Success towards the development of the Ukrainian pharmaceutical market, pharmaceutical producers' activity and quality improvement of Ukrainian pharmaceuticals were marked. The prospects of the pharmaceutical market of Ukraine in terms of deepening the European integration process were analyzed.

Keywords: pharmaceutical market, pharmaceutical products, domestic enterprise, European integration.

LLLitvnenko@gmail.com